

ІНДИВІДУАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дячук О. А.,

методист кафедри політичних наук,

Рівненського державного гуманітарного університету

У статті з'ясовано особливості вивчення індивідуального благополуччя в рамках соціологічного підходу, виокремлено аспекти, емпіричне дослідження яких дозволить отримати максимально повну інформацію про феномен. Індивідуальне благополуччя розуміється як «стан рівноваги або балансу, який може залежати від життєвих подій або проблем». Запропоновано схему вивчення індивідуального благополуччя, яка складається з суб'єктивного, соціально-психологічного, соціального, культурно-освітнього, політичного, економічного та інвайронментального показників. Наведено приклади емпіричних досліджень різних аспектів благополуччя в Україні та на глобальному рівні.

В статті выяснені особливості изучения індивідуального благополуччя в рамках соціологічного підходу, виділені аспекти, емпіричне дослідження яких дозволить отримати максимально повну інформацію о феномене. Індивідуальне благополуччя розуміється як «стан рівноваги або балансу, який може залежати від життєвих подій або проблем». Предложена схема изучения індивідуального благополуччя, состоящая из субъективного, социально-психологического, социального, культурно-образовательного, политического, экономического и инвайронментального показателей. Приведены примеры эмпирических исследований различных аспектов благополуччя в Украине и на глобальном уровне.

The article deals with the study of individual well-being in sociological approach to isolate those aspects, the empirical research of which will provide much information about the phenomenon. Well-being is understood as a "state of equilibrium or balance that can be affected by life events or challenges" (R. Dodge, A. P. Daly, J. Huyton, L. D. Sanders, 2012).

The scheme of the study of individual well-being, consisting of subjective, socio-psychological, social, cultural and educational, political, economic, environmental indicators, is proposed. It is noted that well-being of personality is primarily subjective in its nature, but for the complex research of the problems it is necessary to take into account social, economic, political and legal, cultural and educational factors. R. Inglehart in his theory of post-materialism highlights a number of values that are directly incorporated into the structure of civic culture, and thus form the value aspect of the macrolevel that influences on the interrelation of "social – individual".

It is concluded that individual well-being is a complex socio-psychological phenomenon, the study of which in the sociological dimension requires taking into account objective and subjective approaches, evaluation of various aspects of human life. Sociological analysis of the phenomenon on the base of psychological, sociological and statistical data will provide much information about the level of individual well-being of the population of some territory or members of certain social groups and that will help to identify the most problematic and gender sensitive aspects of the studied phenomenon.

The examples of empirical research of various aspects of well-being are presented: in Ukraine these are Integral index of social well-being (IISWB), Index of social well-being (ISWB), Index of individual well-being (IIWB); at a global level these are UN Human Development Index, Quality of Life Index, Happy Planet Index, a global study "The World Happiness Report" and other.

Ключові слова: благополуччя, індивідуальне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, соціальне самопочуття, показники індивідуального благополуччя, соціологічний аналіз, щастя, якість життя.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема підвищення благополуччя людей залишається актуальною в масштабах всієї планети і в Україні зокрема. Саме тому вивчення благополуччя – перспективний напрям наукових досліджень, який має вагомий вплив на розвиток західної соціологічної науки. Зростання рівня благополуччя є метою, ідеалом розвитку всього суспільства і водночас прагненням більшості сучасних людей, відтак поряд з соціальним благополуччям окреслюється необхідність його дослідження на індивідуальному рівні.

Індивідуальне благополуччя – складне соціально-психологічне явище, вивчення якого крізь призму соціології є важливим принаймні з двох причин: по-перше, це дозволяє отримати інформацію про якість соціальної системи і те, наскільки вона є комфортною для життєдіяльності індивіда в ній, виокремити найважливіші індикативні характеристики того чи іншого суспільства; по-друге, розробити дієві інструменти соціальної політики для вирішення певних соціальних проблем, подолання різних проявів неблагополуччя з кінцевою метою покращення загального благополуччя людей.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Благополуччя є предметом вивчення різних наук – філософії, психології, соціології, економіки та ін. Ідея благополуччя людей тією чи іншою мірою представлена у багатьох теоріях та підходах, які справили значний вплив на суспільний розвиток, таких як економічні теорії (А. Сміт, К. Маркс, В. Парето, І. Бентам, С. Еджворт, Т. Пікеті та ін.), політичні теорії (теорії соціалістичної держави, теорії держави загального благоденства, теорії соціальної держави, теорії демократії (К. Маркс, Дж. Кейнс, Дж. Мюрдаль, К. Боулдінг, В. Мунд, Л. Ерхард, Дж. Міль, Р. Даль, Дж. Сарторі, Дж. Роулз, П. Сінгер та ін.), феліцитологія (П. Сорокін, І. Аргал, Р. Лейард, Р. Вінховен, Б. Стівенсон, Е. Дінер, Р. Істелін, Дж. Фрідман, Н. Паніна, Є. Головаха та ін.) [4].

Що стосується індивідуального благополуччя, то в сучасній науці сформувалось два основні підходи до його вивчення – суб'єктивні та об'єктивні теорії індивідуального благополуччя [18]. Суб'єктивні концепції набули значного розвитку в психології, проте є роботи, які представляють соціологічний підхід до вивчення суб'єктивного благополуччя (Р. Вінховен, Е. Дінер). В Україні комплексні дослідження індивідуального благополуччя в рамках соціології отримали певне поширення, але потребують подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета статті – з'ясувати особливості вивчення індивідуального благополуччя в рамках соціологічного підходу, виокремити показники, емпіричне дослідження яких дозволить отримати максимально повну інформацію про феномен.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній соціології благополуччя досліджується в індивідуальному та соціальному вимірах. Благополуччя на індивідуальному рівні функціонує як соціально обумовлений конструкт, уявлення особи про достаток і комфорт, а також суб'єктивне відчуття щастя і задоволеності життям. Соціальне благополуччя також є системою уявлень, включно стереотипів, які конструюються, підтримуються, відновлюються суспільством, його елітами та експертними групами, соціальними інститутами, домінуючою культурою, а також переконаннями, які панують в межах певної соціальної групи. Соціальне благополуччя – це найвища соціальна цінність, соціальний ідеал, область соціальної оптимальності, з якою пов'язані життєво важливі інтереси людства [6, с. 3].

Незважаючи на багаторічні дослідження благополуччя, особливо у західній науці, британські вчені Р. Додж, А. П. Делі, Дж. Хайтон і Л. Д. Сандерс зазначають, що питання визначення терміну «благополуччя» залишається актуальним і на даному етапі. Багато спроб з'ясувати суть явища швидше окреслювали різні виміри благополуччя, але не давали його чіткої дефініції. Тому у даній статті будемо послуговуватись визначенням цих авторів, які трактують індивідуальне благополуччя як «стан рівноваги або балансу, який може залежати від життєвих подій або проблем» [12, р. 222].

У науковій літературі теорії благополуччя людини зазвичай поділяються на суб'єктивні та об'єктивні. Як зазначає Дж. Вареліус, суб'єктивні теорії пов'язують індивідуальне благополуччя зі станом прихильності до чогось, задоволення чимось (чи неприхильності, незадоволення) [18, р. 73], тобто тут прослідковується суб'єктивне ставлення до предмета оцінки. Об'єктивні теорії заперечують такий підхід. Замість зосередження на подібних суб'єктивних станах вони узалежнюють благополуччя від таких об'єктивних аспектів, як предмети або діяльність, що задовольняють людські потреби, реалізують людську природу тощо. Часто такі теорії надають перелік об'єктів або активностей, які розглядаються як благо для людини (сюди входять моральні якості, раціональна діяльність, освіта, розвиток здібностей, наявність дітей тощо). Відзначимо, що в об'єктивних теоріях йдеться про те, що життя є хорошим для людини тільки тоді, коли воно містить ці окремі елементи, заперечуючи, що існує суттєвий зв'язок між тим, що суб'єкт хоче або має, і його уявленням про те, що є добрим для нього, та стверджуючи, що щось може бути безпосередньо і відразу ж добрим для людини, хоча вона може не вважати це благом [18, р. 74].

Отже, в сучасних теоріях благополуччя прослідковується певне протиставлення суб'єктивних та об'єктивних факторів у вищезазначених підходах до вивчення індивідуального благополуччя. На нашу думку, суб'єктивні та об'єктивні теорії індивідуального благополуччя не заперечують, а доповнюють одна одну, що у підсумку допоможе здійснити комплексне дослідження індивідуального благополуччя. Доречно інтегрувати обидва підходи, адже кожен з них висвітлює вагомий аспект аналізованого явища. Врахування суб'єктивних і об'єктивних концепцій дозволить розробити ефективний інструментарій для емпіричного дослідження з метою отримання якнайповнішої інформації про індивідуальне благополуччя жителів певного регіону. Крім того, взяте за основу у цій статті визначення індивідуального благополуччя органічно поєднує в собі суб'єктивний та об'єктивний компоненти.

На думку М. Й. Варія, благополуччя особистості за самою своєю природою є насамперед суб'єктивним [2, с. 911]. Інакше кажучи, для людини в першу чергу важливим є її уявлення про благополуччя, суб'єктивне відчуття щастя і задоволеності життям, а також те, наскільки її реальний стан (не)збігається з її ідеальним уявленням про благополуччя.

М. Й. Варій вважає, що суб'єктивне благополуччя – узагальнене й відносно стійке відчуття, яке має особливу значущість для особистості. Воно близько пов'язане з такими поняттями, як «емоційний комфорт», «задоволеність життям», «щастя», «гармонія». У суб'єктивному благополуччі (та його складових) доцільно виокремлювати два основні компоненти: когнітивний (рефлексивний) – уявлення про окремі аспекти свого буття, та емоційний – домінуючий емоційний тон ставлення до цих аспектів [2, с. 911]. Деякі вчені у суб'єктивному благополуччі виокремлюють ще мотиваційно-поведінковий компонент [5, с. 177].

Зрозуміло, що, зважаючи на особливості предмета дослідження, вивчення суб'єктивного благополуччя набуло найбільшого поширення саме в психології. Проте для отримання інформації про якість соціальної системи, характер її впливу на життя та становище людини в ній необхідним є вивчення суб'єктивного благополуччя в рамках соціології. Як зазначає нідерландський соціолог, «хресний батько» досліджень суб'єктивного благополуччя та щастя Р. Вінховен, соціологічний підхід до вивчення суб'єктивного благополуччя в західній традиції представлений досить обмежено. У праці «Соціологічні теорії суб'єктивного благополуччя» вчений наводить такі докази для доведення необхідності вивчення суб'єктивного благополуччя в рамках соціології:

1. Суб'єктивне благополуччя індивідів надає важливу інформацію про якість соціальної системи, в якій вони живуть. Якщо люди, як правило, почувають себе погано, тоді мабуть соціальна система не дуже підходить для проживання людини. Одним із завдань соціології є сприяння кращому суспільству, і вивчення суб'єктивного благополуччя дає підказки для створення суспільства, більш придатного для життя.

2. Суб'єктивне благополуччя є одним з визначальних чинників соціальної поведінки [19].

Згідно висновку Р. Вінховена, «очевидно, що ці характерні особливості мають значення для розуміння функціонування демократичної системи. Суб'єктивне благополуччя також може впливати на функціонування інших соціальних систем. Таким чином, суб'єктивне благополуччя одночасно є результатом і чинником функціонування соціальних систем» [19].

Але для повноти дослідження рівня індивідуального благополуччя соціологу недостатньо вивчення лише його суб'єктивних оцінок, адже тут важливим є також соціальний контекст. Благополуччя людини залежить і від соціального середовища, в якому вона функціонує, тому, на нашу думку, для комплексного вивчення індивідуального благополуччя і отримання інформації про якість життя особистості необхідно враховувати низку факторів, серед яких соціальні, економічні, політико-правові та культурно-освітні.

Для західної цивілізації в умовах задоволення базових потреб людини та досягнення певного рівня комфорту на передній план виходять інші цінності, які становлять специфічні політико-ідеологічні умови. Так, згідно теорії постматеріалістичного суспільства Р. Інглхарта, в західних демократіях цінності молодих людей зміщуються від цінностей фізичного та економічного виживання до цінностей самовираження, громадянських свобод, гендерної рівності, захисту навколишнього середовища. Це є наслідком економічного зростання і відсутності великих збройних конфліктів. У своїй праці «Тиха революція», умовно класифікуючи людей на чотири типи, Р. Інглхарт поряд з «чистими матеріалістами», «змішаними матеріалістами», «змішаними постматеріалістами» окреслює образ типового «постматеріаліста» – особи, орієнтованої насамперед на цінності нематеріального характеру: якість життя, гарантії прав і свобод людини, самовираження та самовизначення, захист навколишнього середовища та ін. [15].

Таким чином ціннісний аспект макрорівня впливає на співвідношення «суспільне – індивідуальне», адже благополуччя людини залежить і від таких політико-правових умов, як свобода вибору і переконань, захист і реалізація основних прав людини, можливість здійснення різних форм політичної участі, релігійної активності, подолання корупції в суспільстві тощо.

Відзначимо, що для обґрунтування та пояснення процесів модернізації у світі Р. Інглхарт також використовує поняття суб'єктивного благополуччя. Так, згідно своєї концепції, Р. Інглхарт виділяє низку постматеріалістичних цінностей (зокрема задоволеність життям, роботою, дозвіллям, сімейним життям, а також схильність довіряти іншим), що безпосередньо включені в структуру громадянської культури [3]. Це актуалізує культурно-освітній фактор індивідуального благополуччя.

Культурно-освітній фактор посилюється ще й тим, що він напряму пов'язаний з такими явищами і процесами, як автономність особистості, якість стосунків з оточуючими, цілеспрямованість, самоприйняття, самовираження, особистісне зростання, самореалізація особистості, які набувають особливого значення для людини в постматеріалістичному суспільстві і які є компонентами щастя і суб'єктивного благополуччя з точки зору евідемонічного підходу [10; 13]. Реалізація потенціалу

людини напряму пов'язана з її освітою і професійною діяльністю, а отже культурно-освітній вимір благополуччя не буде повним без врахування професійної складової.

Існують об'єктивні показники благополуччя, а індивідуальне благополуччя складається з часткових оцінок різних аспектів життя людини. Вивчаючи благополуччя людини як надіндивідуальну конструкцію на мікросоціологічному рівні, за Н. Дж. Смелзером, у межах цього обумовленого діапазону важливо розрізнити три рівні аналізу: (а) психологічний; (б) інтерсуб'єктивний; (в) соціологічний, або системний [8, с. 41]. Отож, при дослідженні індивідуального благополуччя логічним є виокремлення як мінімум психологічного (суб'єктивного), інтерсуб'єктивного (соціально-психологічного) та соціологічного показників.

Соціологія має значні напрацювання, які стосуються емпіричного дослідження різних аспектів благополуччя. Так, в Україні це Інтегральний індекс соціального самопочуття (ІІСС), розроблений науковцями Інституту соціології НАНУ Н. Паніною та Є. Головахою. Індекс містить ставлення та оцінки різних аспектів життя людини, які визначають її благополуччя [9]. Київський міжнародний інститут соціології у рамках національних опитувань досліджує індекси суспільного благополуччя та індивідуального благополуччя (ІСБ та ІІБ відповідно). Останній базується на відповідях на чотири запитання – індикатори благополуччя людини: оцінка щастя; оцінка здоров'я; оцінка матеріального стану родини; прогноз того, як родина житиме через рік [7]. Міжнародний досвід представлений глобальними дослідженнями, такими, як Індекс людського розвитку ООН; Індекс якості життя, який охоплює значну частину країн планети; Міжнародний індекс щастя «Happy Planet Index», що відображає добробут людей і стан навколишнього середовища в різних країнах світу; глобальне дослідження «Рейтинг щастя» 2012–2015 рр., яке охопило 156 країн, та ін. [4].

У 2016 р. за підтримки ООН група провідних експертів під керівництвом Дж. Хелівела (Канада), Р. Лейярда (Великобританія) та Дж. Сачса (США) підготувала Звіт зі всесвітнього щастя (The World Happiness Report 2016 Update – доповнений варіант таких же доповідей за 2012 та 2015 рр.), в якому представила методологію та результати глобального дослідження «Рейтинг щастя» 2012–2015 років. Система рейтингу щастя включала 12 основних блоків [4, с. 25], які можна умовно класифікувати за показниками (табл. 1):

Таблиця 1

Основні показники глобального дослідження «Рейтинг щастя» 2012–2015 років

№ з/п	Блок	Показник
1.	ВВП на душу населення з поправкою коефіцієнтом нерівності Джині	економічний
2.	Очікувана тривалість здорового життя	соціальний
3.	Сходина життя (оцінка якості життя за 10-бальною системою)	соціально-психологічний
4.	Соціальна підтримка рідних, друзів	соціально-психологічний
5.	Свобода життєвого вибору	культурно-освітній
6.	Щедрість, благодійність	соціальний
7.	Рівень поширення корупції в державних органах та бізнесі	політичний
8.	Позитивні емоції (почуття щастя, радості, задоволення)	суб'єктивний
9.	Негативні емоції (почуття неспокою, печалі, гніву)	суб'єктивний
10.	Рівень довіри до уряду	політичний
11.	Рівень довіри до людей, суспільства	соціальний
12.	Якість державного управління, рівень демократичності	політичний

До суб'єктивного компонента також можна віднести:

- фізичне та психічне здоров'я людини;
- почуття захищеності, безпеки.

Соціальний аспект визначається і такими детермінантами, як:

- рівень освіти;
- статус зайнятості (працюючий, безробітний, економічно неактивний);
- соціально-економічний статус (керівник, спеціаліст, робітник);
- сімейний статус (одружений, неодружений) [11].

Також сюди доцільно віднести такі позиції, як наявність / відсутність дітей, соціальні зв'язки, релігійна приналежність, можливість брати участь у громадській та політичній діяльності, соціальна інфраструктура, доступ до інформаційно-комунікаційних технологій.

Для вивчення економічного компонента необхідне врахування таких факторів:

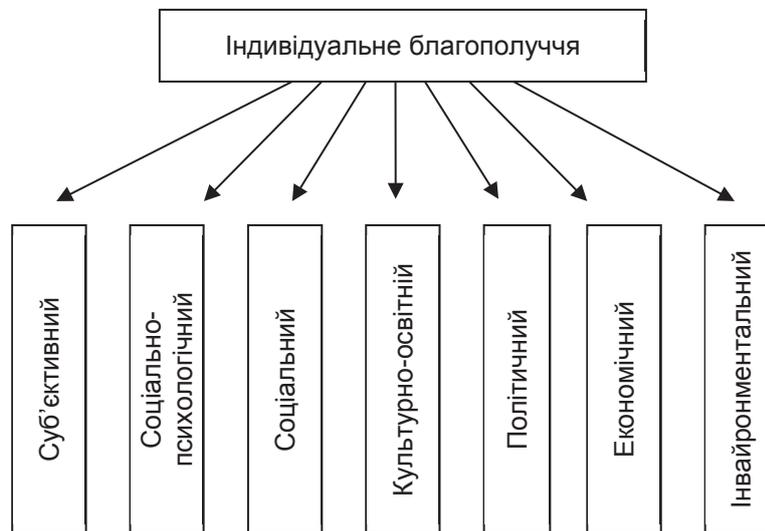
- рівень доходів особи (високий, вище середнього, середній, нижче середнього, низький);

- залученість до виконання обов'язків по домашньому господарству;
- володіння нерухомістю (власник будинку, орендар, соціальне житло);
- реальний ВВП на душу населення;
- рівень життя населення в країні.

Соціальний та економічний аспекти індивідуального благополуччя співзвучні з такими поняттями, як «соціальне самопочуття», «якість життя», «рівень життя населення». Щодо останнього, то розроблена ціла низка методик, які дозволяють оцінити дане явище; значна частина з них здійснюється на основі вторинних даних, що тісно пов'язане з такими категоріями і поняттями, як доходи населення і споживання, зайнятість і безробіття, житлові умови, майно домашніх господарств тощо [1, с. 232].

Також вважаємо за необхідне виокремити інвайронментальний фактор, або показник впливу навколишнього середовища на індивідуальне благополуччя. Цей чинник особливо загострюється в умовах техногенного суспільства і забруднення природи внаслідок індустріалізації, що завдає шкоди здоров'ю людини. Як реакція на такий стан справ виникають організації, які не тільки займаються захистом навколишнього середовища, а й вивчають його зв'язок з благополуччям людини (наприклад, Всесвітній фонд дикої природи презентував дослідження на тему взаємозв'язку благополуччя і навколишнього середовища [17]). Крім того, як інвайронментальний фактор варто розглядати стихійні лиха, катастрофи й інші непередбачувані та ситуативні явища, які мають суттєвий вплив на благополуччя людини.

Таким чином, показники індивідуального благополуччя умовно можна структурувати так (рис. 1).

Рис. 1. Показники індивідуального благополуччя

Певне підтвердження логічності схеми запропонованих показників індивідуального благополуччя знаходимо в моделі благополуччя, яка використовується для національного лонгitudного дослідження здоров'я і благополуччя у США (автори М. В. Гелленджер, Ш. Дж. Лопес, К. Дж. Прічер). Представлена модель – це ієрархічна структура благополуччя, яка містить три фактори другого порядку – гедоністичний (задоволення), евдемонічний (прагнення щастя; більшість показників пов'язані з самореалізацією особистості) та соціальний [13]. Очевидно, що ця модель розроблена в рамках психологічного підходу до вивчення благополуччя людини. Проте для проведення якісного соціологічного аналізу індивідуального благополуччя, на нашу думку, необхідним є врахування економічних факторів, які і визначають економічний компонент досліджуваного явища. Підтвердження цієї думки міститься, наприклад, в дослідженні, яке демонструє взаємозв'язок економічного розвитку громади та індивідуального благополуччя [16]. Однак економічний фактор є досить суперечливим і залежить від досліджуваного суспільства чи території, адже, як уже згадувалося вище, Р. Інглхарт довів нівелювання матеріальних цінностей в умовах зростання загального добробуту населення.

Під час дослідження індивідуального благополуччя також дуже важливо враховувати такі аспекти, як гендерний, віковий, територіальний, етнонаціональний і релігійний. Це дозволить вивчити особливості благополуччя людей за різними критеріями, виявити відмінності в індивідуальному благополуччі представників різних соціальних груп, проблеми в досягненні певного рівня благополуччя у населення окремих територій. Західна соціологія постійно вдається до подібних досліджень, прикладом чого може слугувати дослідницький звіт Єврокомісії за 2015 р. «Гендерні розриви

в суб'єктивному благополуччі» [14], у якому представлені відмінності в різних аспектах благополуччя чоловіків і жінок, а також проблеми в досягненні певного рівня благополуччя в осіб в залежності від статі.

При подальшому дослідженні індивідуального благополуччя вбачаємо доцільним поглибити вивчення його гендерного аспекту, розробивши гендерну стратегію, яка дозволила б вирішити такі завдання: визначити наявність / відсутність нерівності чоловіків і жінок у доступі до економічних, політичних та культурних ресурсів; дослідити можливі гендерні розриви у показниках індивідуального благополуччя жителів України; виявити фактори / детермінанти благополуччя чоловіків і жінок; дослідити спільне та відмінне у розумінні благополуччя між жінками і чоловіками; вивчити шляхи та можливості покращення рівня благополуччя жінок і чоловіків тощо.

Висновки. Отже, індивідуальне благополуччя – складний соціально-психологічний феномен, вивчення якого у соціологічному вимірі вимагає врахування об'єктивного та суб'єктивного підходів, оцінки різних аспектів життя людини. Соціологічний аналіз явища на основі доступних для емпіричного вивчення показників – суб'єктивного, соціально-психологічного, соціального, культурно-освітнього, політичного, економічного та інвайронментального – дозволить отримати максимально повну інформацію про рівень індивідуального благополуччя населення певної території чи представників окремих соціальних груп. Опираючись на психологічні, соціологічні та статистичні дані, можна дослідити суб'єктивні, соціальні, економічні, політико-правові та культурно-освітні фактори, які визначають індивідуальне благополуччя, виявити його найбільш проблемні та гендерно чутливі аспекти.

Література

1. Башинський Т. В. Рівень життя населення: огляд методик оцінки / Т. В. Башинський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2014. – Випуск 2 (43). – С. 232–234.
2. Варій М. Й. Загальна психологія: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / Й. М. Варій. – [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
3. Вельцель Х. Человеческое развитие и «взрыв» демократии: вариации изменений режимов среди 60 обществ / Х. Вельцель, Р. Инглхарт ; пер. с англ.: И. Д. Колодий, О. Д. Куценко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг: Науково-теоретичний часопис / Інститут соціології НАН України. – 2008. – № 1. – С. 85–118.
4. Кириленко О. М. Благополуччя людей як об'єкт соціологічних досліджень: феліцитарний підхід / О. М. Кириленко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х.: Право, 2016. – № 3 (30). – С. 18–33.
5. Курова А. В. Деякі аспекти суб'єктивного благополуччя особистості / А. В. Курова // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. – 2014. – Т. 19. – Вип. 1 (31). – С. 174–179.
6. Мерзлякова И. В. Теоретико-методологические основы социологического анализа социального благополучия населения региона : автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. социол. наук : 22.00.01 «Теория, методология и история социологии» / Мерзлякова Инна Владимировна. – Барнаул, 2007. – 20 с.
7. Самопочуття мешканців України у травні 2016 року: економічні негаразди і щастя попри все [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=636&page=1>
8. Смелзер Н. Дж. Проблеми соціології. Георг-Зімелівські лекції, 1995 / Н. Дж. Смелзер ; пер. з англ. В. Дмитрук. – Львів: Кальварія, 2003. – 128 с.
9. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 2 (16) [Електронний ресурс] / гол. ред. В. М. Ворона, М. О. Шульга. – К.: Інститут соціології НАН України, 2015. – 780 с. – Додаток: таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство – 2015». – Режим доступу: http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php
10. Boniwell I. What is Eudaimonia? The Concept of Eudaimonic Well-Being and Happiness [Electronic source] / Iona Boniwell // Positive Psychology: An Overview Of The Field. – 2008-11-07. – Available at: <http://positivepsychology.org.uk/the-concept-of-eudaimonic-well-being/>
11. Deeming Chr. Addressing the Social Determinants of Subjective Wellbeing: The Latest Challenge for Social Policy / Chr. Deeming // Journal of Social Policy. – Volume 42, Issue 3. – July 2013. – PP. 541–565.
12. Dodge R. The challenge of defining wellbeing [Electronic source] / R. Dodge, A. P. Daly, J. Huyton, L. D. Sanders // International Journal of Wellbeing. – 2012. – 2 (3). – P. 222–235. – Available at: <http://www.internationaljournalofwellbeing.org/index.php/ijow/article/view/89>

13. Gallagher M. W. The Hierarchical Structure of Well-Being [Electronic source] / Matthew W. Gallagher, Shane J. Lopez, Kristopher J. Preacher // *Midlife in the United States. A National Longitudinal Study of Health & Well-Being*. – 2009. – Available at: <http://midus.wisc.edu/findings/pdfs/1266.pdf>
14. *Gender Gaps in Subjective Wellbeing*. Research Report Prepared by Claudia Senik. – Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2015. – 134 p.
15. Inglehart R. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Public* / Ronald Inglehart. – Princeton: Princeton University Press, 2015. – 496 p.
16. Sclar E. D. Community economic structure and individual well-being: a look behind the statistics [Electronic source] / E. D. Sclar // National Center for Biotechnology Information. – Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7429690>
17. Shah H. Well-being and the environment achieving “One Planet Living” and maintaining quality of life [Electronic source] / Hetan Shah, Jules Peck // WWF for a living planet. – 2005. – Available at: http://dnwssx4l7gl7s.cloudfront.net/nefoundation/default/page/-/files/Well-being_and_the_Environment.pdf
18. Varelus J. Objective Explanations of Individual Well-being [Electronic source] / Jukka Varelus // *Journal of Happiness Studies*. – Volume 5, Issue 1. – March 2004. – pp. 73–91. – Available at: <https://link.springer.com/article/10.1023/B:JOHS.0000021837.28613.0e>
19. Veenhoven R. Sociological theories of subjective well-being [Electronic source] / R. Veenhoven // Erasmus University Rotterdam. – 2008. – Available at: <https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2000s/2008c-full.pdf>